

แบบส่งบทความงานวิจัย
สำนักงานวิจัยและบริการวิชาการ

กลุ่ม – องค์กรชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

อร่ามรัศมี ด้วงชนะ

ความเป็นมาและความสำคัญ

แม้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมา ได้ก่อประโยชน์แก่สังคมไทยหลายด้าน แต่ขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาและได้สร้างความเดือดร้อนจนอาจกล่าวได้ว่าสังคมเต็มไปด้วยชุมชนที่อ่อนแอและล่มสลายทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบทดังที่เกิดขึ้นนั้น กล่าวกันว่ามาจากการพัฒนาที่มุ่งเพียงเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลางพัฒนาเศรษฐกิจอย่างขาดความสมดุล ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่สังคมอุตสาหกรรมอย่างขาดการพิจารณาผลกระทบอย่างเพียงพอ และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังก่อให้เกิดกระแสวัตถุนิยมควบคู่ไปด้วยในลักษณะของการครอบงำทัศนคติของคนในสังคมทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ยึดโยงความสัมพันธ์อยู่บนรากฐานแห่งผลประโยชน์ ส่งผลให้คุณธรรมจริยธรรมของคนตกต่ำลง ผู้คนต่างให้คุณค่าความสำคัญของความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ที่เคยเกื้อกูลกันในระดับชุมชนด้อยลงเมื่อเทียบกับการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ผู้คนจึงขาดความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งในระดับชุมชน ส่งผลให้เกิดภาวะชุมชนล่มสลายในเวลาต่อมา นอกจากนี้การพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการก็นับเป็นสาเหตุหนึ่งด้วยเช่นกัน ในอดีตการกำหนดเป้าหมายและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนา ส่วนใหญ่จะตกอยู่ในมือของภาครัฐ ทั้ง ๆ ที่ปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นมีมากกว่าขีดความสามารถในการจัดการของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่ชุมชนมักไม่ได้มีส่วนในการแก้ไขปัญหาร่วมกับภาครัฐแต่อย่างใด ส่งผลให้ปัญหาของชุมชนไม่ได้รับการแก้ไขอย่างที่ควรจะเป็น เป็นการบั่นทอนความเป็นชุมชนที่ละเล็ก

ทีละน้อย ศักยภาพของคนในชุมชนไม่ได้รับการพัฒนาเนื่องจากถูกสร้างค่านิยมว่าให้คอย
การแก้ไขปัญหาจากภาครัฐ ชุมชนต้องมุ่งพึ่งพาเทคโนโลยีของสถาบันต่าง ๆ ภายนอก
เป็นหลัก ทำให้ความสัมพันธ์ในเชิงลึกระหว่างคนภายในชุมชนสูญหายไป

น่าเสียดายที่การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ส่งผลทำลายความเป็นชุมชนลง
โดยสร้างความเป็นปัจเจกชนอย่างเกินขอบเขตเข้ามาแทนที่ และกลายเป็นปัจเจกชนที่ต้อง
เผชิญปัญหาแต่เพียงลำพังโดยขาดชุมชนรองรับ สังคมที่ขาดชุมชนโดยมีแต่ปัจเจกชนจะ
ส่งผลเสียอย่างยิ่งต่อชุมชนและสังคมโดยรวม เช่น จะขาดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม
ทั้งนี้เพราะคนในสังคมจะมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทางความคิดและพฤติกรรมลดลง
มีแต่การรับวัฒนธรรมจากภายนอกโดยละเลยวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ นอกจากนี้จะมี
ลักษณะที่ขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การไม่มีสภาพของความเป็นชุมชนที่ทุกคน
รู้จักคุ้นเคยกัน แต่อยู่ในสภาพต่างคนต่างอยู่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคม เนื่องจากไม่ต้อง
รับผิดชอบต่อผู้อื่น เพราะไม่มีใครรู้จัก การกระทำผิดต่าง ๆ ก็จะเกิดได้ง่าย เมื่อคน
เผชิญกับปัญหาโดยไม่มีชุมชนมารองรับคนนั้น ๆ อาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้
เพราะการดำเนินชีวิตของคนต้องอาศัยการเรียนรู้จากผู้อื่น การเรียนรู้ของคนจะครบถ้วน
ได้จำเป็นต้องมีบริบทชีวิตภายในชุมชน หากขาดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ก็อาจทำให้มุมมอง
ในการดำเนินชีวิตบกพร่อง ขาดความเข้าใจอย่างครบถ้วนในการดำรงอยู่ เป็นเหตุให้
ปัญหาที่มีอยู่ไม่ได้รับการแก้ไขได้คืออย่างที่ควรจะเป็น นอกจากนั้นยังอาจเป็นเหตุให้เกิด
ปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาด้วย

มาถึงวันนี้เราไม่อาจปฏิเสธว่า ชุมชน คือ คำตอบของการตอบสนอง
พื้นฐานความเป็นมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ มนุษย์มีลักษณะที่ต้อง
ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในรูปลักษณะที่ใหญ่กว่าครอบครัว แต่เล็กพอที่จะมีความสัมพันธ์ที่
แท้จริง นั่นคือมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในระดับชุมชนเพื่อสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน
และกันได้และช่วยให้สามารถพุง คำจุน แก้ปัญหา ให้คำปรึกษา และสนับสนุน
ส่งเสริมกันในทางที่ดี รวมทั้งเมื่อเผชิญปัญหา การอยู่ในชุมชนไม่เพียงแต่จะช่วยให้เรา
สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาให้กับตนเองได้ดีขึ้น เพราะมีสมาชิกในชุมชนเป็นที่ปรึกษา
และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตชุมชนจึงเป็นเสมือนที่รองรับทั้งภาระทางกายภาพและ
ภาระทางจิตใจของคนในชุมชน และนับวันโลกยิ่งเจริญขึ้น ยิ่งเปิดกว้างมากขึ้น ผู้คน

และชุมชนยังต้องพึ่งพาอาศัยกันกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นชุมชนจะพึ่งตนเองได้หรือ ดำรงอยู่ได้ชุมชนจะต้องมีกลุ่มมีเครือข่ายหรือต้องมีพวกไว้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น

เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันว่า ทางเลือกหนึ่งที่สำคัญซึ่งทำให้ ชุมชนรอดพ้นจากวิกฤตและพัฒนารุดไปข้างหน้าก็คือ การที่ชุมชนมีกลุ่มมีองค์กรเป็น เครือข่ายนี้เอง กล่าวคือ กลุ่ม - องค์กรชุมชนเป็นหนทางที่นำไปสู่การสร้างขีด ความสามารถเพื่อให้พึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพราะว่ากลุ่มหรือเครือข่ายก่อให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาในการเข้าถึงปัญหาและหนทางเลือกในการแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ การรวมกลุ่มหรือเครือข่ายยังเปิดโอกาสให้การแสวงหาความรู้ใหม่และต่อเติมความรู้เดิม ให้งอกงามขึ้น ด้วยการที่กลุ่มหรือเครือข่าย แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน หรือฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เข้าร่วมประชุมสัมมนา ตลอดจนมีการศึกษาตามหลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนางานก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่กลุ่ม - องค์กร เครือข่ายมีกระบวนการให้สมาชิกได้รับความรู้และพัฒนา โดยใช้กลไกของชุมชนหรือสื่อ พื้นบ้านด้วยการสอดแทรกในกิจกรรมงานประเพณีของชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นการสอนงาน ให้แก่สมาชิกของกลุ่มโดยใช้วิธีแบบกระบวนการพาไป ซึ่งทำให้สมาชิกได้เรียนรู้โดยตรง และรับการถ่ายทอดได้โดยธรรมชาติ ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกว่าเป็นการกำหนดโดยตรง จากผู้ใด นี่คือความสำคัญของกลุ่ม - องค์กรชุมชนอันเป็นรูปธรรมที่แจ่มชัด

ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประชาชนในท้องถิ่นได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มเป็น องค์กรมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีรูปแบบและกิจกรรมทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน การดำเนินงานของกลุ่มและองค์กรดังกล่าวมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว อย่างไรก็ตามก็ตามกลุ่ม - องค์กรชุมชนต่าง ๆ เกิดขึ้นและดำรงอยู่เพื่อเอาชนะอุปสรรคที่เป็น จุดอ่อนของชุมชนเพื่อที่จะให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ด้วยเหตุนี้ กลุ่ม - องค์กรชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ควรแก่การศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อสำรวจและรวบรวมกลุ่ม - องค์กรชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อศึกษา ลักษณะ รูปแบบ และองค์ประกอบของกลุ่ม - องค์กรชุมชนดังกล่าวโดยกลุ่มที่ศึกษา

จะต้องเป็นกลุ่ม – องค์กรที่จัดตั้งมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี มีสมาชิกไม่น้อยกว่า 30 คน และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยสำรวจเบื้องต้นว่ามีกลุ่ม – องค์กรชุมชนใดบ้างเพื่อจะได้รู้จักแหล่งข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้วจึงเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามขอบเขต เนื้อหาที่กำหนด บันทึกข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ

ผลการวิจัย

ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ มีกลุ่ม – องค์กรชุมชนที่อยู่ในเกณฑ์ที่ศึกษาจำนวนไม่น้อยกว่า 500 กลุ่ม เป็นกลุ่มเกษตรกรจำนวน 65 กลุ่ม , กลุ่ม สหกรณ์ จำนวน 111 กลุ่ม , กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำนวน 55 กลุ่ม, กลุ่มยุวเกษตรกรจำนวน 13 กลุ่ม , กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จำนวน 279 กลุ่ม และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 13 กลุ่ม

ในส่วนของรูปแบบ ลักษณะของกลุ่ม – องค์กรชุมชนที่ศึกษาพบว่าสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ กลุ่มธรรมชาติ และกลุ่ม – องค์กรที่จัดตั้งขึ้น โดยที่กลุ่มธรรมชาตินั้นอาจเป็นกลุ่มเครือญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน ลูกศิษย์ สำนัก – สถาบันต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกันรวมทั้งกลุ่มสนใจด้วย ส่วนกลุ่ม – องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมีทั้งที่หน่วยงานของรัฐเข้าไปจัดตั้งเช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปจัดตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการศึกษาพบว่าองค์ประกอบของกลุ่ม – องค์กรชุมชน ซึ่งได้แก่สมาชิก วัตถุประสงค์ และกิจกรรมนั้น จะเห็นได้ว่าในประเด็นของสมาชิกรวมถึงสมาชิกของกลุ่มธรรมชาติแต่ละกลุ่มจะมีจำนวนไม่มากนัก ยกเว้นกลุ่มที่เป็นศิษย์สำนัก – สถาบันต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมีจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าสมาชิกของกลุ่มธรรมชาติจะมีความหลากหลายในแง่ของเพศ วัย และการศึกษาค่อนข้างมาก และสมาชิกของกลุ่มธรรมชาติจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างอิสระโดยขึ้นกับความพึงพอใจส่วน

บุคคลหรือความพอใจของสมาชิกเป็นหลัก ส่วนกลุ่ม – องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นนั้นพบว่า กลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกค่อนข้างมาก คือ กลุ่มสหกรณ์ ทั้งนี้เพราะกลุ่มสหกรณ์บางกลุ่มมีจำนวนสมาชิกมากถึง 38,300 คน รองลงมาคือ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มยุวเกษตรกรตามลำดับ สำหรับลักษณะสมาชิกของกลุ่มจัดตั้ง พบว่า กลุ่มสหกรณ์ และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีความหลากหลายอยู่บ้าง ส่วนกลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกรและ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาชิกของแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

ในส่วนของวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของกลุ่ม – องค์กรชุมชนพบว่า กลุ่มธรรมชาติมีวัตถุประสงค์ของกลุ่มเพื่อเป็นการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูล และประสานประโยชน์ต่อกัน ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของตนเอง ของกลุ่ม และของชุมชน ส่วนกลุ่มจัดตั้งซึ่งจะมีการเขียนวัตถุประสงค์ของกลุ่มเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร วัตถุประสงค์ของกลุ่มต่าง ๆ ก็จะแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์หลักที่ร่วมกันของกลุ่มเหล่านี้ก็คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสมาชิกนั่นเอง

สำหรับกิจกรรมของกลุ่ม – องค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่ศึกษาพบว่ากลุ่มธรรมชาติจะมีกิจกรรมต่าง ๆ โดยยึดถือความพึงพอใจส่วนบุคคลหรือส่วนตัวเป็นหลัก เป็นการสนองความต้องการทางจิตใจและอารมณ์ และความสนใจของสมาชิก ส่วนกิจกรรมของกลุ่มจัดตั้งพบว่าเนื่องจากกลุ่มลักษณะนี้มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มเพื่อถือปฏิบัติอย่างชัดเจน กิจกรรมของกลุ่ม – องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นจึงมีรูปแบบที่ชัดเจน เช่น มีการประชุมตามกำหนดเวลา หากสมาชิกไม่ร่วมกิจกรรมที่กลุ่ม – องค์กรกำหนดไว้ อาจมีบทบาตลงโทษ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ในเมื่อตระหนักว่าชุมชนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานของสังคมในการตอบสนองพื้นฐานความเป็นมนุษย์ จึงควรมีการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานด้านกลุ่ม – องค์กรชุมชน ด้วยการสนับสนุนด้านบุคลากร ด้านวิชาการ และ

งบประมาณอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้กลุ่ม – องค์กรชุมชนใด ซึ่งเกิดขึ้นจากความพร้อมและความต้องการของชุมชนเอง หากหน่วยงานภาครัฐจะช่วยเหลือก็ควรเป็นเพียงฝ่ายสนับสนุนตามที่กลุ่ม – องค์กรร้องขอเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปจัดการหรือชี้นำกลุ่ม – องค์กรชุมชนเหล่านั้นจนเกินจำเป็น

ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ศึกษาในท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น เพื่อจะทำให้การศึกษาด้านนี้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรจะได้สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่ม – องค์กรชุมชนในเชิงลึก เช่น เครือข่ายการทำงาน หรือปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่ม - องค์กรชุมชนประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว

บรรณานุกรม

- กรรณิกา ชมดี. (2524) การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กระแส ชนะวงศ์. (2534) “แนวคิดและทางออกของชนบทไทย” ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2540) องค์การชุมชนชนบทไทยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544) ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ ฯ : ชัคเซสมิเดีย
- ขนิษฐา สุวรรณชาติ. (2528) “เมืองร้อยเกาะแห่งลุ่มตาปี” ในอนุสาร อ.ส.ท. 26 (4) 12-16 พฤศจิกายน 2538.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526) การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาประชาชน. เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์, 6(1) : 1-29.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2537) วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์. (2544) สุราษฎร์ธานีของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 13 สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- ธนา ประมุขกุล. 2544 “เครือข่าย” วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. 24,3 (กรกฎาคม – กันยายน 2544) 104 – 112.
- นภา ชมไพบูรณ์. (2529). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของกลุ่มเกษตรกร. กรุงเทพฯ ฯ.
- นลินี ต้นธูนิษฐ์. (2538) การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่ององค์กรชาวบ้าน. สถาบันวิจัย

และพัฒนา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

सानิตย์ บุญชู. (2530) การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. วารสารคณะ
ศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2537)

อกิน รพีพัฒน์. (2539) “แนวคิดเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์” ในนิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ),
คนธรรมดา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัย และพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อุทัย หิรัญโต. (2522) หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.